

**MAARTEN
VANSTEENKISTE
& BART SOENENS**

**HET ABC VAN
MOTIVATIE IN
ONDERWIJS**

*Een psychologische basis
voor elke leerling en leraar*

Voor Filip,
die vertrouwen en
hoop uitstraalde

Inhoud

Voorwoord	11
Uitdagingen	15
Doelgroep	16
Structuur	16
Doelstellingen	18
Inleiding: Bestaat er een universeel motivatierecept?	23
Rol van motivatie	23
<i>Motivatie als sleutelfactor voor groei</i>	23
<i>Positieve mensvisie</i>	24
Motivatierecepten	25
<i>Universaliteit of maatwerk?</i>	25
<i>Het ABC-fundament</i>	28
Motiverende en demotiverende interacties	30
<i>Jouw motiverende leraarstijl</i>	30
<i>Samen school maken</i>	35
<i>Doelstelling van onderwijs: openbloeiende leerlingen</i>	37
DEEL 1: PSYCHOLOGISCHE BASISBEHOEFTE: HET ABC-FUNDAMENT	41
Nieuwe iPhone?	42
ABC-mindset	44
Hoofdstuk 1: ABC-bevrediging: als leerlingen openbloeien	47
Inleiding: Vitamines voor groei	49
Autonomie	51
Verbondenheid	53
Competentie	56
Moeten we een vierde basisbehoefte toevoegen?	59
<i>Veilig klasklimaat</i>	59
<i>Eigenwaarde</i>	62
<i>Vernieuwing</i>	63
Eenvoud en spaarzaamheid	65

Hoofdstuk 2: ABC-frustratie: wanneer leerlingen het moeilijk krijgen	69
Inleiding: Kwetsbaarheid	71
ABC-frustratie	72
<i>De donkere zijde van ons bestaan</i>	72
<i>Het ABC onder druk in de tienerjaren</i>	75
Gevolgen van ABC-frustratie	77
<i>Energieverlies en demotivatie</i>	77
<i>Controleverlies en probleemgedrag</i>	79
<i>Rigide functioneren en emotionele problemen</i>	81
<i>Vastklampen aan extrinsieke doelen</i>	82
<i>Samenhang tussen problemen</i>	83
Inzichten voor de onderwijspraktijk	85
<i>Aandeel van de leraar en school</i>	85
<i>Handvatten voor een preventief motivatie- en welzijnsbeleid</i>	86
<i>Voorbij een symptoombenadering</i>	89
Hoofdstuk 3: Voorbij het welzijn-prestatiedebat: vitamines voor groei voor alle leerlingen	91
Inleiding: Heeft iedereen dezelfde behoeften?	93
De groeibevorderende rol van ABC-bevrediging	94
<i>Motivatie, veerkracht en behulpzaamheid</i>	95
<i>Presteren en leerwinst</i>	96
Is het ABC-model universeel toepasbaar?	98
<i>Nuance 1: De invulling van autonomie</i>	99
<i>Nuance 2: Variatie in de sterkte en de aard van het effect</i>	102
<i>Nuance 3: Variatie in de toegangswegen naar ABC-bevrediging</i>	105
Kind en badwater	107
Hoofdstuk 4: Het dubbele gelaat van autonomie: over vrijwillig en zelfstandig functioneren	109
Inleiding: Nood aan precisie	111
Het dubbele gelaat van autonomie	112
<i>Gedwongen en vrijwillige zelfstandigheid</i>	112
<i>Van gedwongen naar vrijwillig zelfstandig leren</i>	117
Gevolgen voor de onderwijspraktijk	119
<i>Evenwicht vinden in ondersteunen en loslaten</i>	119
<i>Hulp weigeren</i>	122
Bredere implicaties	124
<i>Pamperen we de jeugd?</i>	124
<i>Autonomie bij leerlingen met leerproblemen</i>	127
<i>Sociale mobiliteit</i>	129

Hoofdstuk 5: Het ABC als katalysator van kwaliteitsvolle motivatie: van 'moet-ivatie' naar 'goesting'	133
Inleiding: Verschillende soorten motivatie	135
Intrinsieke motivatie	136
<i>Over nieuwsgierigheid en leervreugde</i>	136
<i>Voorbij intrinsieke versus extrinsieke motivatie</i>	138
Een genuanceerde kijk op extrinsieke motivatie	140
<i>'Klassieke' extrinsieke motivatie: externe druk</i>	140
<i>Als leerlingen zichzelf onder druk plaatsen: interne druk</i>	142
<i>Groeiend eigenaarschap: persoonlijke zinvolheid</i>	144
<i>Volwaardig eigenaarschap: verankering en harmonie</i>	145
Demotivatie	148
De kwaliteit van motivatie telt	150
<i>'Moet-ivatie' of 'goesting'?</i>	150
<i>Autonome motivatie</i>	153
<i>Gecontroleerde motivatie en demotivatie</i>	154
Het motivatiecontinuüm in je onderwijspraktijk	155
<i>Herkennen van verschillende soorten motivatie</i>	155
<i>Inspelen op verschillende soorten motivatie</i>	157
<i>ABC-bevrediging als motor voor kwaliteitsvolle motivatie</i>	159
Hoofdstuk 6: Waarom inzetten op intrinsieke motivatie geen 'verleuking' betekent van het onderwijs	163
Inleiding: Het leven is geen ponykamp	165
Kwestie 1: Fun of diepgaande interesse	166
<i>Doel of neveneffect</i>	166
<i>Omgaan met obstakels en feedback</i>	167
<i>Verpakking of inhoud?</i>	169
Kwestie 2: Graag naar school gaan of graag leren?	175
<i>Babylonische spraakverwarring</i>	175
<i>De cruciale rol van het ABC</i>	177
Nuance in het onderwijsdebat	179
Hoofdstuk 7: Een ABC-bewustzijn ontwikkelen	183
Inleiding: Hoe ontwikkel je een ABC-bril?	185
De ene les(dag) is de andere niet	186
<i>Schommelingen in ABC-ervaringen van leraren</i>	186
<i>Schommelingen in ABC-ervaringen van leerlingen</i>	189
<i>Dagboekfragmenten: ABC-signalen herkennen</i>	191
ABC-bewustzijn in de onderwijspraktijk	198
<i>Terugblikken</i>	198
<i>Vooruitblikken</i>	200

Hoofdstuk 8: ABC-vormgeving: de groei in eigen handen nemen	205
Inleiding: De regie in handen nemen	207
ABC-vormgeving	208
<i>Basisbehoeften als richtingaanwijzers</i>	208
<i>Vaardigheid</i>	210
Route 1: ABC-voedende activiteiten kiezen	212
<i>LifeCraft</i>	212
<i>Vele wegen leiden naar Rome</i>	217
<i>Leren kiezen</i>	218
Route 2: ABC-ondersteunende reacties ontlocken	221
<i>Proactieve betrokkenheid</i>	221
<i>Motiverend reageren op initiatief</i>	223
ABC-vormgeving en de huidige tijdgeest	225
<i>Op paracommandokamp</i>	225
<i>Zelfzorg</i>	227
<i>Het ABC opnemen in de schoolvisie</i>	229
DEEL 2: GRONDHOUDING VAN EEN ABC-ONDERSTEUNENDE LERAARSTIJL	233
Inleiding: Ikeakast	234
Hoofdstuk 9: Nieuwsgierigheid en openheid: de grondhouding van autonomie-ondersteuning	237
Inleiding: Kunnen en willen	239
Wat typeert autonomie-ondersteuning en controle?	239
<i>Motiverende grondhouding: nieuwsgierigheid en openheid</i>	239
<i>Tunnelvisie</i>	243
Misvattingen	247
<i>Wat is autonomie-ondersteunend handelen niet?</i>	247
<i>Motivatiestrategieën instrumenteel inzetten</i>	250
Een brede waaier aan ontwikkelingsvoordelen	251
Bevordert druk dan niet de veerkracht van leerlingen?	254
Hoofdstuk 10: Zorgzaamheid: de grondhouding van relationele steun	259
Inleiding: Verbondenheid als olie voor de machine	261
Wat typeert relationele steun en kilte?	262
<i>Motiverende grondhouding: zorgzaamheid</i>	262
<i>Relationele afwijzing: kilte en conflict</i>	267
Misvattingen	269
Een brede waaier aan ontwikkelingsvoordelen	272
De grenzeloosheid van obsessieve zorgzaamheid	275

Hoofdstuk 11: Procesfocus en vertrouwen: de grondhouding van competentie-ondersteunende structuur	279
Inleiding: Duidelijkheid en houvast	281
Wat typeert structuur en chaos?	282
<i>Motiverende grondhouding: procesfocus en vertrouwen</i>	282
<i>Vrijblijvendheid, permissiviteit of nalatigheid</i>	285
Misvattingen	288
<i>Terminologische verwarring</i>	288
<i>Monitoring</i>	288
<i>Structuur op automatische piloot</i>	290
Een brede waaier aan ontwikkelingsvoordelen	292
Effectieve vakdidactiek	293
<i>Directe instructie</i>	293
<i>Kruisbestuiving</i>	294
<i>Directe instructie in de praktijk</i>	297
<i>Het belang van competentie-ondersteunende structuur</i>	299
DEEL 3: HET LERAARKOMPAS: DE GIDS VOOR JE ONDERWIJSPRAKTIJK	303
Inleiding: Intuïtie en een kompas	304
Hoofdstuk 12: Het leraarkompas: een grondige introductie	307
Inleiding: Het werkveld als inspiratiebron	309
<i>Gaan autonomie-ondersteuning en structuur samen?</i>	309
<i>Authentieke klassituaties</i>	311
Het leraarkompas	312
<i>Helikopterperspectief: overzicht</i>	312
<i>Kikvorsperspectief: verfijning</i>	315
<i>Autonomie-ondersteunende leraarstijl</i>	317
<i>Structurerende leraarstijl</i>	318
<i>Controlerende leraarstijl</i>	319
<i>Chaotische leraarstijl</i>	320
Effecten van leraarstijl	322
<i>Golvend patroon</i>	322
<i>Gids</i>	325
Hoofdstuk 13: Is het ABC-model te 'soft'? Oplossingen om de onderwijskwaliteit te verbeteren bekeken vanuit het leraarkompas	329
Inleiding: Over verpampering en de zesjescultuur	331
Thema 1. Verzandt het stimuleren van keuze, dialoog en zelfontdekkend leren in chaos?	333
<i>Actie- en optiekeuze</i>	333
<i>Motiverende voorwaarden</i>	337
<i>Autonomie-ondersteunende leraren doen meer dan enkel keuze aanbieden</i>	338
<i>Zelfontdekkend leren stimuleren</i>	339

Thema 2: Zijn hoge standaarden motiverend?	342
<i>Gezonde en ongezonde ambitie</i>	342
<i>ABC-ondersteunend hoge standaarden stellen</i>	345
<i>Veeleisend</i>	348
Thema 3: Van (harde) kritiek en negatieve feedback word je beter!	351
<i>Commentaar en feedback</i>	351
<i>Soorten feedback</i>	354
<i>Negatieve feedback geven op een motiverende manier</i>	356
Complexe onderwijsrealiteit	360
Hoofdstuk 14: Het leraarkompas als praktijkgids	363
Inleiding: Drie stappen om het leraarkompas te gebruiken	365
Motiverende en demotiverende praktijken	365
<i>Authentieke voorbeelden</i>	365
<i>Rol van de context</i>	372
Motiverende alternatieven	373
Motiverende interacties tussen leraren en leerlingen	380
Hoofdstuk 15: Het leraarkompas als reflectietool	387
Inleiding: Met open vizier kijken	389
Zelfinzicht	390
<i>Jouw profiel</i>	390
<i>Ideaal</i>	393
<i>Kettingreactie</i>	394
<i>De ambacht van het motiveren</i>	396
Kwetsbaarheid	401
<i>Je leerlingen als klankbord</i>	401
<i>Professionalisering, intervisie en mentoring</i>	404
Hoofdstuk 16: ABC-groeigesprekken	409
Inleiding: De voordelen van ABC-groeigesprekken	411
De inhoud van ABC-groeigesprekken	413
Motiverende gesprekstijl	417
Van intentie naar duurzame actie	420
Context	423
Uitleiding: Het ABC als bindmiddel	427
<i>Tweedracht overstijgen</i>	429
<i>Vorbij eenvoudige oplossingen</i>	430
<i>Ambacht</i>	431
Dankwoord	433
Woordenlijst	435
Eindnoten	439
Bibliografie	453

Voorwoord

DOOR PROF. DR. RICHARD RYAN

Wat is er nodig om een kind te laten opgroeien? We weten veel over de fysieke behoeften van kinderen en tieners. Zo hebben ze nood aan gezonde voeding met veel vitamines en eiwitten om een sterk lichaam op te bouwen, dienen ze voldoende te slapen, en moeten ze beschermd worden tegen mogelijke gevaren die hen in de wereld kunnen treffen.

Een veilige omgeving en een gezonde levensstijl zijn echter niet genoeg. Om kinderen optimaal te laten ontwikkelen, hebben ze eveneens behoefte aan specifieke *psychologische* ondersteuning van de volwassenen om hen heen. Ze hebben bouwstenen nodig voor hun opkomende gevoel van eigenwaarde en identiteit. Ze hebben nood aan emotionele steun zodat ze energiek en vitaal zijn om de dagelijkse uitdagingen op school en in hun sociale leefwereld aan te gaan. Deze ondersteuning is vooral belangrijk op school, waar de meeste kinderen een groot deel van hun dagen doorbrengen en waar ze een beeld ontwikkelen van wie ze zijn in de grotere wereld buiten het gezin.

Dit is waar dit boek, *Het ABC van motivatie in onderwijs*, over gaat. Vansteenkiste en Soenens beschrijven niet alleen de psychologische voedingsstoffen die elk kind nodig heeft, ze leveren ook bewijs voor het belang hiervan en ze bieden concrete handvatten voor actie. Zo kunnen leraren deze ideeën niet alleen begrijpen maar ook toepassen. De nadruk ligt op de bouwstenen die nodig zijn om elk kind te helpen bij het ontwikkelen van innerlijke krachtbronnen. Deze krachtbronnen zijn essentieel om actief betrokken te zijn op leren, schoolse vaardigheden te ontwikkelen, en een gevoel van zelfvertrouwen op te bouwen dat leerlingen ondersteunt bij uitdagingen en moeilijkheden. Het gaat over vaardigheden zoals zelfbeheersing, het leren nemen van goede beslissingen, het opbouwen van betekenisvolle relaties met anderen, en het vermogen zich aan te passen aan de voortdurend veranderende omstandigheden van de moderne tijd. Voorgaand onderzoek toonde reeds aan dat leraren een cruciale rol spelen in al deze aspecten van ontwikkeling.

Kan een leerling goed presteren, leerstof tot zich nemen, zich netjes gedragen én tegelijkertijd gelukkig zijn? Sommige critici zeggen van niet. Zij vinden dat we onze kinderen niet moeten ‘pamperen’, maar hen juist moeten laten kennismaken met de harde realiteit en hen laten meedraaien in een competitieve wereld om zo snel mogelijk ‘hoge standaarden’ te behalen. Voor hen draait school vooral om cognitieve prestaties en gaat het in onderwijs om het bijbrengen van doorzettingsvermogen, veerkracht en mentale hardheid. In deze visie zijn nieuwsgierigheid en interesse in leren overbodige luxe. Het is de controle, sturing en structuur van de leerkracht die kinderen vooruit zal helpen. In deze cognitieve visie krijgt de beleving van de leerling weinig aandacht, omdat academische prestaties primeren boven alles. Bovendien bestaat het risico dat veel kinderen die niet aan de hoge eisen kunnen voldoen zullen achterblijven.

“ Het komt erop neer om een klimaat te creëren dat nieuwsgierigheid en zelfvertrouwen stimuleert. ”

In dit boek wordt hier anders over gedacht. De auteurs stellen namelijk dat als zeer gemotiveerde en hardwerkende leerlingen echt ongelukkig zijn, hun inspanningen niet vol te houden zijn. De sleutel tot diepgaand en volgehouden leren ligt in het creëren van een sfeer waarin de uitdagingen van school en de vraagstukken van het opgroeien met interesse worden aangepakt. Het komt erop neer om een klimaat te creëren dat nieuwsgierigheid en zelfvertrouwen stimuleert. Een plek te bieden waar leerlingen voelen dat hun leraar achter hen staat terwijl ze nieuwe inhouden leren en zichzelf ontdekken. In plaats van druk te zetten, biedt zo’n omgeving psychologische ondersteuning.

Specifiek hebben leerlingen ondersteuning nodig voor het ‘ABC’ van hun psychologische behoeftes. Ze hebben nood aan *ondersteuning voor Competentie* – taken die zodanig worden opgebouwd en gestructureerd dat elke leerling redelijke uitdagingen aangaat, zonder voortdurend geconfronteerd te worden met negatieve feedback, mislukkingen of wanhoop. Leerlingen hebben ook behoefte aan *ondersteuning voor Autonomie* – hulp bij het vinden van interesse en waarde in activiteiten, zodat ze vrijwillig gemotiveerd zijn. Tot slot hebben leerlingen nood aan *ondersteuning voor verbondenheid* – een achtergrond van zorgzaamheid, zodat ze zich niet alleen of in de steek gelaten voelen op hun weg naar volwassenheid. Ze moeten een netwerk hebben van mensen bij wie ze terecht kunnen voor hulp en steun, zonder zich daarvoor te hoeven schamen. Autonomie, competentie en verbondenheid zijn de ervaringen die het leren het meest effectief vooruithelpen.

In tegenstelling tot wat veel critici beweren, toont wetenschappelijk onderzoek aan dat ondersteuning van dit ABC niet alleen bevorderlijk is voor het welzijn van leerlingen, maar ook voor hun schoolprestaties en academisch succes. In klassen waar leerlingen voelen dat hun leerkracht hun psychologische behoeften ondersteunt, ontwikkelen ze meer doorzettingsvermogen, vastberadenheid en mentale veerkracht. Uitdagingen die het petje van leerlingen te boven gaan en buitensporige controle en druk door de leerkracht ondermijnen daarentegen de betrokkenheid en verzwakken de veerkracht. Er is dus geen spanningsveld tussen prestaties en welzijn; beide uitkomsten zijn doorgaans tegelijk het resultaat van een zorgzame en ondersteunende omgeving die geboden wordt door volwassenen.

Het is waardevol om te weten dat autonomie, competentie en verbondenheid essentiële voedingsstoffen zijn voor een gezonde psychologische ontwikkeling, maar de vraag is hoe je deze principes in de dagdagelijkse praktijk kunt toepassen. Dit boek is hierin van onschatbare waarde, omdat het concrete suggesties en richtlijnen biedt om leerlingen te ondersteunen. Het boek behandelt onderwerpen zoals het geven van feedback die inspanning stimuleert, het omgaan met moeilijk gedrag, en hoe je hoge standaarden stelt zonder het welzijn van kinderen te schaden en tegelijkertijd het beste uit hen naar boven te halen. En dit is natuurlijk precies wat leraren nodig hebben: praktische en bewezen strategieën die direct toepasbaar zijn.

De kennisbasis van de zelfdeterminatietheorie vormt de grondslag voor dit praktisch georiënteerde boek. De zelfdeterminatietheorie is uitgegroeid tot zowat de meest toonaangevende motivatietheorie binnen de moderne psychologie. In tegenstelling tot eerdere motivatietheorieën, die zich richten op hoe leerlingen van buitenaf gemotiveerd kunnen worden met externe beloningen en straffen, legt de zelfdeterminatietheorie de nadruk op het bevorderen van de innerlijke motivatie van leerlingen. De theorie gaat uit van de veronderstelling dat kinderen van nature willen bijleren en dat ze intrinsieke motivaties hebben, die interne beloningen opleveren zodra ze leren. Deze theorie gaat er ook van uit dat kinderen in elke omgeving manieren willen vinden om zich competent en verbonden te voelen. Gebaseerd op deze aannames richt zelfdeterminatietheorie zich op de vraag welke interventies en attitudes deze positieve aspecten van de menselijke natuur kunnen ondersteunen en hoe men kan voorkomen dat deze groeitendens van kinderen gefrustreerd raakt of onderdrukt wordt.

Uit meerdere gecontroleerde interventiestudies blijkt dat wanneer leraren een ABC-ondersteunende aanpak hanteren, dit voordelen oplevert voor leer-

lingen en leraren. Wanneer leraren handelen volgens ABC-principes, tonen leerlingen meer betrokkenheid, een positievere houding ten opzichte van school, beter gedrag in de klas en, inderdaad, verbeterde academische prestaties. In klassen waarin leerkrachten autonomie ondersteunen, vertonen leerlingen minder conflicten en pesterijen, en juist meer behulpzaam gedrag. Maar de voordelen beperken zich niet tot leerlingen. Wanneer leraren deze principes toepassen, ervaren zij meer voldoening in hun werk. Ze voelen zich effectiever, meer verbonden met hun leerlingen en meer tevreden in hun rol als leraar. Meer ondersteuning van het ABC door leraren komt dus niet alleen de leerlingen, maar ook de leraren zelf ten goede.

Dan rest mij de eer om dit werk te mogen introduceren. Het kwam tot stand in een van de meest actieve onderzoeksgroepen op het gebied van motivatie wereldwijd en het is gebaseerd op de nieuwste bevindingen in de literatuur. Het zijn vandaag uitdagende tijden voor zowel leraren als hun leerlingen, en dit boek biedt voor hen beiden waardevolle handvatten om optimaal motiveerende ervaringen op te doen in de klas. Het doel van onderwijs omvat niet alleen cognitieve groei maar ook het ontplooiën van de gehele persoon. Vanuit die filosofie is dit boek wellicht de meest waardevolle bron die een leraar ter beschikking kan hebben.

Richard Ryan, een gerenommeerd psycholoog, maakt deel uit van het befaamde onderzoeksduo Deci en Ryan. Hij is een pionier in motivatiepsychologisch onderzoek en medegrondlegger van de zelfdeterminatietheorie (Self-Determination Theory, ZDT). Hij is professor in de psychologie aan de Katholieke Universiteit van Australië en emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Rochester, New York.

Uitdagingen

Het onderwijs staat vandaag voor grote uitdagingen. In de Lage Landen is er grote bezorgdheid over de dalende prestaties van leerlingen in internationale vergelijkende studies. Er woedt tegelijk een mentale gezondheids crisis onder de huidige generatie van jongeren.¹ Een toenemend aantal leerlingen kampt op school met problemen zoals angst en depressie.² Van leraren wordt vandaag verwacht dat zij tegelijk het onderwijsniveau opkrikken en ook de veerkracht en bredere ontwikkeling van leerlingen bevorderen, en dit op een moment dat veel scholen met een leerkrachtentekort worden geconfronteerd. Wellicht omdat de uitdagingen zo groot zijn, is het maatschappelijk debat over de toekomst van het onderwijs behoorlijk verhit. Sommige commentatoren maken een uitgesproken onderscheid tussen de 'harde' doelen van onderwijs, zoals kennis bijbrengen, leerprestaties verhogen en excellentie bevorderen, en de meer 'softe' doelen, zoals welzijn versterken en een brede ontwikkeling ondersteunen. De teneur in nogal wat debatten is dat we nu best prioriteit geven aan leren en presteren, nadat de slinger te lang is doorgeslagen richting het welzijn van leerlingen.

De huidige debatten over het onderwijs roepen heel wat belangrijke vragen op: Hoe doe je dat dan precies, de lat hoger leggen en betere prestaties bevorderen? En is er inderdaad een spanningsveld tussen welzijn op school en presteren? Moet je als leraar kiezen voor één van deze beide uitkomsten of bestaan er manieren om beide vliegen in één klap te staan? In dit boek beargumenteren we dat we niet om de motivatie van leerlingen heen kunnen om een antwoord te bieden op deze complexe vragen. We bespreken de rol van motivatie in zowel prestaties als welzijn en we staan vooral stil bij wat leraren en directies kunnen doen om leerlingen optimaal te motiveren.

DOELGROEP

Dit boek is in de eerste plaats bedoeld voor leraren en dit in diverse onderwijsniveaus, gaande van het kleuter- en basis- over het middelbaar (voortgezet) tot het hoger onderwijs, van het kunstonderwijs over het beroeps- en technisch tot het algemeen vormend onderwijs. Bij uitbreiding richt het boek zich ook tot leraren die jongeren en volwassenen tijdens hun vrijetijdsbesteding ondersteunen in hun ontwikkeling: kunst- en muziekacademies, taalopleidingen, en volwassenenonderwijs. En natuurlijk heeft het boek een directe relevantie voor studenten in de lerarenopleidingen. Kortom, iedereen die leerlingen kennis, waarden en normen bijbrengt en hen ondersteunt in hun ontwikkeling, kan door dit boek geïnspireerd worden.

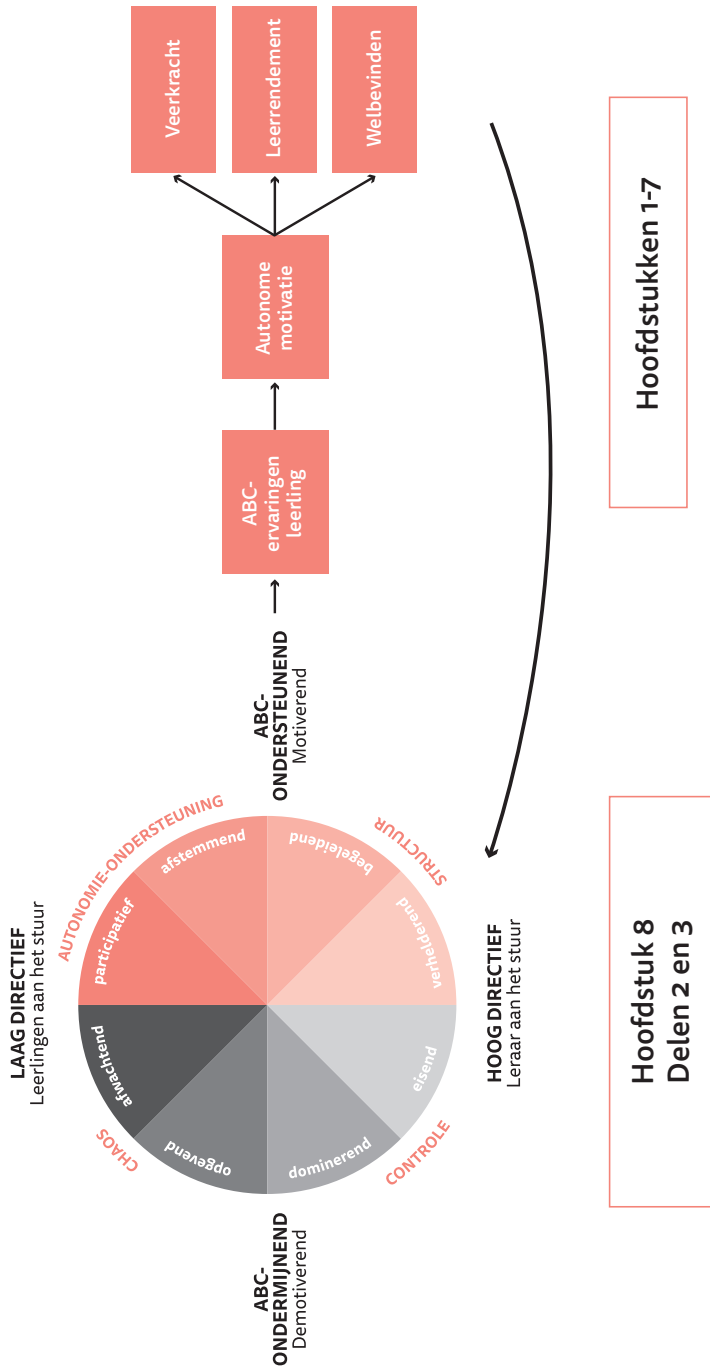
Omwille van de brede doelgroep gebruiken we geen aanspreektitels zoals 'meester' of 'juf', maar verwijzen we naar de onderwijzende persoon met de term 'leraar'. Verder kiezen we voor gevarieerde praktijkvoorbeelden. In sommige voorbeelden kun je je makkelijker herkennen dan in andere, maar soms valt ook iets te leren uit een voorbeeld van een andere dan je eigen doelgroep.

“ Dit boek is er voor ieder die een motiverende opdracht opneemt in het onderwijs. ”

Dit boek is niet enkel bedoeld voor leraren. Het is relevant voor alle onderwijsactoren: ook leerlingbegeleiders, opvoeders of hulpverleners, die een motiverende opdracht opnemen, zijn met de aangereikte kennis gebaat. Dit geldt tevens voor directies, mentoren, en pedagogisch begeleiders die collega-leraren dienen te motiveren of hen ondersteunen bij het zoeken naar manieren om leerlingen te motiveren en gemotiveerd te houden.

STRUCTUUR

Dit boek bestaat uit drie delen, zestien hoofdstukken en een in- en uitleiding. In figuur 1 vind je een overzicht van de structuur van dit boek. We openen met de kernvraag, met name of er een fundament bestaat waarop we ons kunnen baseren om leerlingen te motiveren. In deel 1 lichten we dit ABC-fundament toe, waarbij het ABC verwijst naar ervaringen van Autonomie, verBondenheid, en Competentie. Dit fundament staat in het hart van figuur 1 omdat het de motor vormt van kwaliteitsvolle, autonome motivatie, die meer veerkracht, een hoger welbevinden en een groter leerrendement voorspelt.

Figuur 1 Structuur van het boek

In deel 2 en 3 richten we ons op de linkerkzijde in de figuur, de motiverende rol van de leraar. Omdat motiveren meer is dan het op automatische piloot toepassen van motivatietechnieken, gaan we in deel 2 eerst in op het belang van een motiverende grondhouding die een autonomie-ondersteunende, structurerende en relatie-ondersteunende leraarstijl typeert.

In deel 3 staat ten slotte de vraag centraal hoe je op een motiverende wijze met je leerlingen kunt omgaan in je dagelijkse onderwijspraktijk. We maken duidelijk hoe het leraarkompas hiervoor een inspiratiebron en leidraad vormt en geven concreet aan hoe je aan de slag kan gaan met het leraarkompas in jouw onderwijspraktijk.

Elk hoofdstuk in dit boek staat op zichzelf. Je kunt ze in chronologische volgorde lezen, maar je kunt ook – na het inleidende hoofdstuk – ervoor kiezen om eerst meer te lezen over wat het betekent om in de praktijk motiverend met leerlingen om te gaan (delen 2 en 3) om dan pas iets meer te lezen over het ABC-fundament (deel 1).

DOELSTELLINGEN

Met dit boek beogen we drie doelstellingen: we willen je informeren, je laten reflecteren en je inspireren. Door je goed te *informeren* willen we je vertrouwd maken met de wetenschap van de motivatiepsychologie die meer dan ooit ‘alive-and-kicking’ is.³ Specifiek leer je het stevige kader van de zelfdeterminatietheorie kennen.⁴ Prof. dr. Richard Ryan en prof. dr. Edward Deci zijn de grondleggers van deze theorie, die al sinds de jaren 1970 in ontwikkeling is en veelvuldig haar academische waarde heeft bewezen.⁵

De zelfdeterminatietheorie is vandaag één van de belangrijkste paradigma’s in de gedragswetenschappen. Getuige hiervan zijn meer dan zestig meta-analyses die de laatste jaren zijn verschenen over het onderzoek binnen deze theorie.⁶ Meta-analyses zijn samenvattende analyses, waarbij de effecten van individuele studies worden samengevoegd om een meer betrouwbaar beeld te krijgen van de sterkte van verbanden. Verschillende van deze samenvattende analyses focussen op het domein van onderwijs en richten zich op de motivatie van leerlingen,⁷ de motiverende stijl van leraren,⁸ de impact van motiverende interventies⁹ en de vraag of leraren getraind kunnen worden in het verwerven van een motiverende leraarstijl.¹⁰

Het toepassingsdomein van de motivatiepsychologie is bijzonder breed: vraagstukken over motivatie worden binnen diverse vakken (bv. wiskunde,

STEM, lichamelijke opvoeding, lezen, taalvakken, enzovoort), onderwijstypes (beroeps- en algemeen vormend onderwijs), leeftijdsgroepen (kinderen, jongeren en volwassenen, levenslang leren¹¹), en zowel in het leerplichtonderwijs, als in het vrijwillig onderwijs (bv. taalonderwijs)¹² bestudeerd.

In de afgelopen 25 jaar hebben wij samen met deze grondleggers, maar ook afzonderlijk, de zelfdeterminatietheorie uitgebouwd in diverse levensdomeinen, zoals onderwijs, opvoeding, sport en beweging, gezondheidszorg en psychotherapie, psychopathologie en arbeid.¹³ In ons onderzoek streven we hierbij zowel naar verfijning, ontwikkeling als toepassing van de theorie. We spreken bewust van 'ons' onderzoekswerk: het gaat om een collectieve inspanning en realisatie. Diverse medewerkers hebben elk op hun manier een puzzelstukje toegevoegd aan de nog steeds groeiende puzzel. We werkten hierbij intensief samen met collega's uit andere onderzoeksgroepen. Als er namen genoemd worden, dan bestaat altijd het risico dat we iemand over het hoofd zien, maar onze aangename en vruchtbare samenwerking met collega's Leen Haerens, Hilde Van Keer, Karine Verschueren en Jeroen Lavrijsen verdient een speciale vermelding. Natuurlijk mag hierbij ook wijlen Willy Lens niet ontbreken, die als onze mentor de motivatiepsychologie in Vlaanderen op de kaart heeft gezet.¹⁴

Veel van ons onderzoek heeft in de afgelopen decennia de kritische toetssteen van de wetenschap (het zogenaamde *peer reviewsysteem*) doorstaan en raakte gepubliceerd. Hoewel we het altijd belangrijk vonden om wetenschappelijke kennis in Nederlandstalige tijdschriften te verspreiden,¹⁵ is er geen plaats waar al deze bevindingen en inzichten samen worden gebracht op een toegankelijke wijze voor de eindgebruiker (het onderwijsveld). Daarom schreven we dit boek.

“ In dit boek reiken we een genuanceerde motivatietaal aan om te spreken over het motiveren van leerlingen. ”

In dit boek reiken we dan ook 'evidence-based' of 'evidence-informed' kennis aan om je praktijk te schragen. Als we de onderwijskwaliteit wensen hoog te houden en te versterken, dan dienen wetenschappelijk onderbouwde inzichten zo veel mogelijk hun ingang te vinden in het onderwijs. Dat is ook de aanbeveling van de Commissie der Wijzen, die in 2023 een lijvig rapport opleverde met diverse aanbevelingen om het Vlaamse onderwijs te versterken.¹⁶ We introduceren een wetenschappelijk precies vocabularium om te spreken over de motivatie van leerlingen en de motiverende stijl van leraren.

We hopen dat leerkrachten deze motivatietaal hanteren in het spreken met en over leerlingen. We bespreken de resultaten van belangrijke studies op een toegankelijke manier, met aandacht voor hun praktijkrelevantie. Omdat je misschien diepgaande interesse hebt in bevindingen van specifieke studies, wordt hierop in 'uitweidingen' dieper ingegaan.

Met dit boek willen we je ook aanmoedigen tot *reflectie*. Hoe motiverend ga je om met jouw leerlingen? Wat zijn jouw motiverende troeven? Wat zijn jouw valkuilen? Het leraarkompas, dat je in de binnenflap vindt, vormt de leidraad voor deze zelfreflectie. Door je te laten stilstaan bij de wijze waarop je omgaat met leerlingen, word je je bewuster van de reden waarom je de ene keer een positief en de andere keer een negatief effect op ze uitoefent.

We willen met dit boek niet enkel jou aanmoedigen tot zelfreflectie, maar ook het debat stimuleren rond de kerndoelstellingen van onderwijs. Moeten we inderdaad kiezen tussen excellentie en het welbevinden van leerlingen? Wij vragen ons vooral af wat de motor is van beide gewenste uitkomsten. We betogen dat het ABC een drijvende kracht is achter zowel leerprestaties als welzijn. Door strak stelling in te nemen over hoe we kwaliteitsvol onderwijs kunnen bieden aan leerlingen, willen we het onderwijsdebat vooruit helpen.

“ Met dit boek hopen we je te inspireren. ”

Ten slotte willen we je ook graag *inspireren*. Het boek is doorspekt met praktijkvoorbeelden, casussen en persoonlijke anekdotes, waaruit je hopelijk inspiratie kunt putten voor je eigen praktijk, de begeleiding van of een intervisie met collega's. We kozen voor een mix van voorbeelden uit diverse leeftijdsgroepen (kleuterleeftijd, lagere school, middelbare school, hoger en volwassenenonderwijs) zodat zo veel mogelijk lezers zich aangesproken voelen. Deze voorbeelden kunnen verhelderend, inspirerend maar ook confronterend of overweldigend zijn. Ze doen je misschien twijfelen, zeker als we het over demotiverende handelingen en uitgebluste leerlingen hebben. Maar het gedetailleerd beschrijven van demotiverende handelingen betekent niet dat zulke handelingen volgens ons de norm vormen in het hedendaags onderwijs. We geven deze voorbeelden om ze theoretisch te kaderen en in het volle besef dat op een motiverende wijze voor een klas staan allesbehalve evident is. De omstandigheden waarin je lesgeeft en het gedrag van je leerlingen kunnen sterk bepalen hoe jij voor de klas staat. Het boek bevat ook talrijke positieve voorbeelden, die leraren, directeuren, leerlingbegeleiders en leerlingen ons aanreikten bij het nalezen

van proefversies van dit boek. Via voorbeelden en stellingen nodigen we je ook uit om stil te staan bij je eigen onderwijspraktijk.

“ We dragen de jeugd en het onderwijs
een warm hart toe. ”

We hopen je ook te inspireren met de groeigerichte mensvisie, die de basis vormt voor dit boek. Hoewel leerlingen en jouw manier van omgaan met hen centraal staan in dit boek, kan dit boek je ook doen nadenken over wat jou drijft, hoe jij in het leven staat en wat het betekent om een betekenisvolle rol in het onderwijs te vervullen. We hopen dan ook dat de inhoud leidt tot inspirerende uitwisselingen met collega's in je vakgroep en in de leraarskamer.

We dragen de jeugd en het onderwijs een warm hart toe. Hoewel het onderwijs soms nogal negatief en misprijzend aan bod komt in het publiek debat, zijn we ervan overtuigd dat werken in het onderwijs een van de mooiste ambachten is die je kunt beoefenen. We hebben het voorrecht om kinderen, jongeren en (jong)volwassenen te ondersteunen in diverse aspecten van hun ontwikkeling: ze verwerven nieuwe kennis en vaardigheden, worden verbaal sterker, weten hun gevoelens beter te hanteren, leren met klasgenoten samen te werken en krijgen een beter inzicht in wie ze zijn en willen worden. De jeugd is de toekomst en het is dan ook meer dan ooit cruciaal dat we in hen investeren. We wensen je veel leesplezier!

